

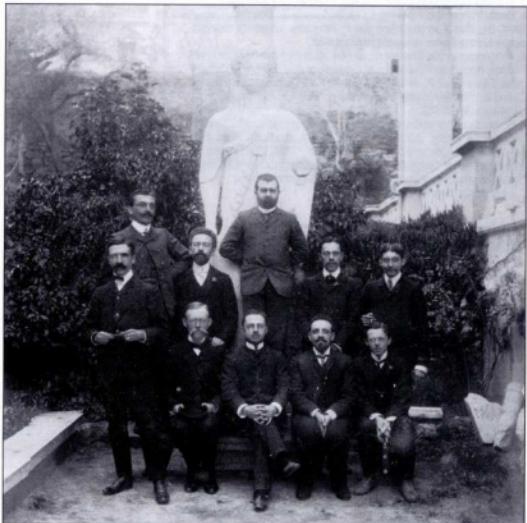
O W. DÉONNA ΚΑΙ Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Alexandre Farnoux

Καθηγητής Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Ελληνικής Τέχνης
Πανεπιστήμιο της Σορβόννης (Paris IV)

Η ιστορία της αρχαιολογίας είναι στη μόδα σήμερα. Εκφράζεται με πολλές μορφές –βιογραφίες, μονογραφίες, αφηγήσεις μιας συνακάλυψης ή μιας εξερεύνησης, ανάλυση της πρόσληψης– και, αν λάβουμε υπόψη τα συνέδρια, τα σεμινάρια και τις στρογγυλές τράπεζες των οποίων αποτελεί το θέμα σε όλο τον κόσμο, γνωρίζει όλο και περισσότερη επιτυχία. Αυτή η νέα τάση της αρχαιολογίας επηρεάζει και την κλασική αρχαιολογία. Η επιστροφή στο παρελθόν αποτελεί συχνά αφορμή για μια κριτική εξέταση των έργων των προκατόχων μας, όσον αφορά στις επιλογές μιας αποκατάστασης ή στις προκαταλήψεις μιας παρουσίασης που σήμερα φαντάζουν ξεπερασμένες.

1. Ο W. Déonna με τα μέλη της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής.

Ωτόσο, η ίδια η ιστορία της αρχαιολογίας δεν διαφένει της κριτικής ανάλυσης την παρακολουθώμενη να αναπτύσσεται τη σπιγμή που η θεωρητική αρχαιολογία, το ζωντανή στην περίοδο 1960-1980, κλονίζεται και δεν μπορεί πλέον να βγει εύκολα από τους κύκλους των μημένων. Από την άλλη, καθώς δεν διαμορφώνει την ιστορία όλης της αρχαιολογίας, φανερώνει, μέσω των επιλογών της, όπως και μέσω των παραλείψεών της, μια έννοια της αρχαιολογίας η οποία μπορεί να αμφιθητηθεί: είναι κατ' αρχάς η ιστορία ενός επαγγέλματος και των χαρακτηριστικών του, όπως η έρευνα πεδίου, από τους περιηγητές μέχρι τους πρώτους αρχαιολόγους!. Αποκλείει εκ των πραγμάτων τους αρχαιογνώστες που δεν διεβήγαναν ανασκαφές ή που δεν παραχώρησαν στην ανασκαφή εξέχουσα δέστη. Αρίνει έτσι στη σκιά αυθεντικούς αρχαιολόγους, που το σφάλμα τους ήταν ότι υπερασπίστηκαν μια αρχαιολογία που δεν είναι η δική μας η της οποίας το έργο, εξαιρετικά ιδιαιτέρο, σήμερα φαίνεται να μην προσφέρεται για αξιοποίηση. Ο Waldemar Déonna είναι ένας από αυτούς.

Ένας εξαιρετικός επαγγελματίας

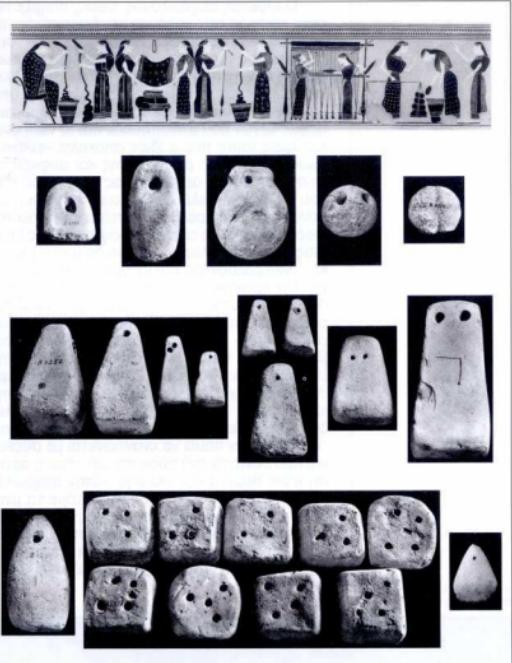
Ο W. Déonna, ελβετικής καταγωγής, γεννημένος το 1880, παρακολούθησε τα μαθήματα των

E. Pottier και M. Collignon στο Παρίσι από το 1903 έως το 1904, πριν έρθει στην Αθήνα ως ξένο μέλος της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής (1904-1907) όπου συμμετείχε στις εργασίες που εκτελούσε η σχολή στη Δήλο, στη συνοικία Θεάτρου (εικ. 3). Το 1920, διορίστηκε καθηγητής Κλασικής και Ανατολικής Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης και στη συνέχεια διευθυντής του Μουσείου Τέχνης και Ιστορίας και του Αρχαιολογικού Μουσείου (1922). Διελήγησε δημήτρια σταδιοδρόμια καθηγητή και συντηρητή και μέχρι το θάνατό του, το 1959, δημοσιεύσεις περισσότερα από οχτακόσια κείμενα, άρθρα, διαλέξεις ή βιβλία². Οι δημοσιεύσεις του άπονται πολὺ διαφορετικών τομέων της ελληνικής αρχαιολογίας (πλαστική, κεραμική, γλυπτική, θρησκευτική ιστορία, εικονογραφία, κ.λ.) αλλά και της κελτικής, της μεσοανατολικής, της αρχαιολογίας της Μεσοποταμίας κ.λπ. Όσον αφορά στη σταδιοδρομία του και στη φήμη του ο W. Désopina είναι απόλυτα σύμφωνος με τους συναδέλφους της εποχής του: με τις ευθύνες και την ακτινοβολία του ο καθηγητής ανταποκρίνεται πλήρως στον τύπο του πανεπιστημιακού σοφού του Μεσοποταμίου, όπως τον γνωρίσαμε στη Γαλλία, για παράδειγμα, με προσωπικότητες όπως ο Ch. Picard. Αντιστοίχια, με το εύρος των γνώσεων του και την έκταση της πολυμεθείας του, ο W. Désopina ανήκει ακόμη σε μια εποχή που είναι δυνατόν να γνωρίζει κανείς τα πάντα για την ελληνική τέχνη. Ανήκει, αντόστια, στην αγνία των ειδικών σε ζητήματα αρχαιότητας των οποίων το έργο αφορά περισσότερο στη μελέτη του ιλικού που έχει ανακαλύφθει και των συλλογών που βρίσκονται στα μουσεία της Ευρώπης παρά στην έρευνα πεδίου.

Εάν όμως ο Désopina ήταν απλώς ένας πολύ καλός επαγγελματίας, με αξιόλογη κατάρτιση και ευρυμάθεια, το έργο του θα παρουσίαζε ενδιαφέρον μόνο για μια θεωρητική ιστορία της αρχαιολογίας. Εφόσον μάλιστα υπάρχει άφθονο αρχείο υλικού σχετικά με τη δραστηριότητά του, θα ήταν δυνατό να γραφεί μια άριστα τεκμηριωμένη βιογραφία. Κάτι τούτο θα μπορούσε ενδεχόμενα να συμβάλει στην ανάλυση μιας ακόμη πρακτικής της εξουσίας σαν αυτές που εφαρμόζονται στο χώρο των ευρωπαϊκών πανεπιστημάτων, όπου λειτουργούν δέρες Κλασικής Αρχαιολογίας σε στενή σχέση με τα μουσεία και τους συλλέκτες. Η πορεία του W. Désopina δεν θα ήταν απομονωμένη: θα συναντούσε εκείνες του S. Reinach ή του Ch. Picard στη Γαλλία ή άλλων μεγάλων ονομάτων στην Αγγλία, την Ιταλία, τη Γερμανία ή την Ελλάδα. Το έργο του Désopina, όμως, ενδιαφέρει την ιστορία της αρχαιολογίας και για άλλους λόγους.

Ένας ιδιαίτερος αρχαιολόγος

Πέρα από κάθε επαγγελματική συμβατικότητα, ο Désopina υπήρξε ένας ιδιαίτερος αρχαιολόγος και δίχως άλλο αυτή ακριβώς η ιδιαιτερότητά

2. Κινητά ευρήματα από τον αρχαιολογικό χώρο της Δήλου.

του τον καθιστά σήμερα παραμελημένο: το όνομά του παρατίθεται σπάνια στις πρόσφατες ιστορίες της αρχαιολογίας. Πράγματι, ορισμένες από τις δημοσιεύσεις του μπορεί να προκαλέσουν ταραχή, όπως το έργο του *De la planète Mars en Terre Sainte. Art et Subconscient* (Από τον πλανήτη Άρη στους Άγιους Τόπους. Τέχνη και Υποσυνείδητο) ή ακόμη το *L'éternel présent; Guerre du Péloponnèse et guerre mondiale* (Το αιώνιο πάρον, Πελοποννησιακός Πόλεμος και παπούδας πόλεμος), χωρίς να αναφέρουμε τη συγκλονιστική του μελέτη με τίτλο *Les toilettes modernes de la Crète minoenne* (Οι μοντέρνες τουαλέτες της Μινωικής Κρήτης). Δεν διστάσει επίσης να διατυπώσει τολμηρούς συσχετισμούς, όπως στο έργο του *Du miracle grec au miracle chrétien. Classiques et primitivistes dans l'art* (Από το ελληνικό θαύμα στο κρητικό θάύμα, Κλασικοί και πρωτιτίβοτες στην τέχνη), ή να γράψει για τις τέχνες όλων των εποχών, όπως στο *Les arts à Genève, des origines à la fin du XVIIIe s.* (Οι τέχνες στη Γενεύη, από τις απαρχές ως τα τέλη του 18ου αι.). Πολυγραφότατος, ομως, ο Désopina είναι ακόμη επίκαιρος, καθώς πρόκειται για μια τάση που την ξαναβρίσκουμε και σε άλλες προσωπικότητες σε μια εποχή που οι δέρες της Ιστορίας της Τέχνης έχουν ακόμη ποικιλά γνωστικά αντικείμενα.

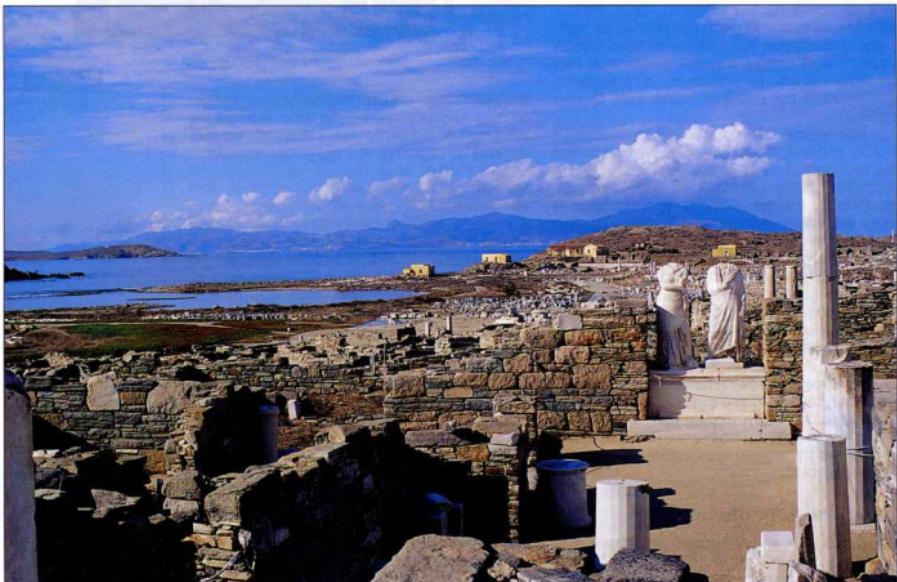
Ο ελεύθερος αρχαιολόγος, όμως, υπήρξε κυρίως κριτικός αρχαιολόγος και θεωρητικός, σε ρήξη σε αυτό το σημείο με αρκετούς από τους συγχρόνους του. Πολέμησε τις προκατασκευασμένες ιδέες στην ιστορία της τέχνης (την ελληνική τελευτήτη, την έννοια της σχολής, το ζητήμα των αποδόσεων) και τον κομφορμισμό των αρχαιολόγων που ανάζητουσαν πάντα νέες ανακαλύψεις (αυτό που ο ίδιος αποκαλεί «φλονεύσμα»). Γίνεται πιο ριζοσπάστης και αμφισβήτει τη στενότητα της αρχαιολογίας του καιρού του, που τη θεωρεί πολύ εξειδικευμένη, στραμμένη μόνο προς το παρελθόν. Αρνείται να τη δει περιορισμένη σε μια επιστήμη βοηθητική της Ιστορίας. Προχωρεί, λοιπόν, σε μια δρυμύτατη κριτική: «Μπερδεύοντας την ιστορία με την επιστήμη, την πρακτική με τη σκέψη, δίνοντας περισσότερο σε αυτόν τον τομέα μια έννοια πολύ περιορισμένη, πολύ στενά όρια, δεν έχουν καθερώσει ακόμη, ανεξάρτητα από κάθε άλλο προβληματισμό, τους κανόνες της αρχαιολογικής μεθοδολογίας, δεν έχουν αποπειραθεί μια σύνθετη της αρχαιολογίας, όπως έχει γίνει με την ιστορία, την κοινωνιολογία και άλλους κλάδους»³. Κυρίως, αυτό που τον εξοργίζει, αυτό στο οποίο δεν πάνε να εναντιώνεται με σέβοντας και που συναντά ανά πάσα στιγμή, είναι η άρνηση κάθε θεωρητικής σκέψης: «Στην αρχαιολογία [...] προτιμάμε ακόμη να μελετάμε τα μνημεία παρά να διερευνήσουμε τις αρχές που οφείλουν να διέπουν αυτή τη μελέτη»⁴. Ενα μεγάλο μέρος του έργου του Δέοντα αποτελείται από θεωρητικά κείμενα όπου αναλύονται μεγά-

λα ζητήματα: για παράδειγμα, ποιο είναι το αντικείμενο της αρχαιολογίας; Τι είναι η τέχνη; Πώς μπορεί η αρχαιολογία να γίνει επιστήμη; Οι πίτλαι του έργου του εκφράζουν αρκετά καλά αυτό τον προβληματισμό: *L'archéologie, sa valeur, ses méthodes* (Η αρχαιολογία, η αξία της, οι μέθοδοι της), του οποίου οι τρεις τόμοι πραγματεύονται αντίστοιχα τις αρχαιολογικές μεδόδους, τους νόμους της τέχνης, και τους καλλιτεχνικούς ρυθμούς (*Les méthodes archéologiques*, *Les lois de l'art*, *Les rythmes artistiques*), το σύνολο των αρχικών του θέσεων συνομιζέται σε σειρά τεύχων με τίτλο *L'archéologie, son domaine, son but* (Η αρχαιολογία, το πεδίο της, ο στόχος της). Ωστόσο, δεν είναι μόνο το θεωρητικό του ενδιαφέρον που κάνει τον Δέοντα να ξεχωρίζει από τους συγχρόνους του, είναι πιο ριζικά η αντίτυπή του για την αρχαιολογία.

Η αρχαιολογική επιστήμη

«Ωστόσο, αντί να χρησιμοποιώ τον χρόνο μου σε άγονες αρχαιολογικές εργασίες όπως τόσες που δημοσιεύονται στήμερα, αντί να αναπαριστώ στο χαρτί τα τείχη της Ακρόπολης και τα αετώματα της Ολυμπίας ή να πραγματεύομαι τα έργα κάποιου αμφισβητούμενου Κρητίδα, θεώρησα ότι ήταν πιο σώφρον να θέω ορισμένα από τα ζητήματα που αντιμετωπίζει ο αρχαιολόγος, καθώς από τη λύση τους εξαρτάται τα μέλλον αυτής της επιστήμης»⁵. Καθώς αποστολοποιείται από την πρακτική της εποχής του, ο Δέοντα πικήρευεί να καταστήσει την αρχαιολογία επιστήμη δινο-

3. Άποψη της συνοικίας Θεάτρου στη Δήλο.

4. Η Γαλλία και η Ειρήνη,
σύγχρονο του Drivier,
Exposition coloniale
de Paris, 1931.

5. Η Αθηνά του Βαρβακέου.
Αθήνα, Εθνικό
Αρχαιολογικό Μουσείο.

ντάς της ένα δικό της αντικείμενο, μια δική της μέθοδο και δικούς της στόχους. Αυτή η προσπάθεια της διαμόρφωσης ενός θεωρητικού υποβάθμου εμφανίζεται πολύ νωρίς, από την επιστροφή του στην Ελβετία, μετά την παραμονή του στην Αθήνα ως μέλους της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών, και προηγείται των λόγων συγγραμμάτων του.

Για τον Désirée, δεν θα έπρεπε να προσδιορίζουμε την αρχαιολογία μέσα από ένα ιδιαίτερο κομμάτι της, την ανασκαφή, ακόμη και αν ήδη από την εποχή του η ανασκαφή βρίσκεται σε ιδιαίτερα προνομιακή θέση λόγω της ανάγκης να ανακαλύψουμεν αρχαία μνημεῖα για να μελετηθούν: «Έναν η αρχαιολογία πρέπει να γίνει επιστήμη», «δεν πρέπει πλέον να είναι μια εμπειρική πρακτική αλλά μια θεωρία με λογική δομή»⁶. Αυτό που αναγνωρίζει από την αντικείμενο την αρχαιολογία είναι η τέχνη, κάθε τέχνη, αναγνωρισμένη ή μη, αρχαία ή σύγχρονη, ευρωπαϊκή ή εσωτηρική, λαϊκή ή αυλική: «...[...] η αρχαιολογία θα είναι ταυτόχρονα ιστορία και επιστήμη της τέχνης»⁷. Πρόκειται για όλο το τεχνητό υλικό που μελετά ο αρχαιολόγος, όλα τα προϊόντα της τέχνης.

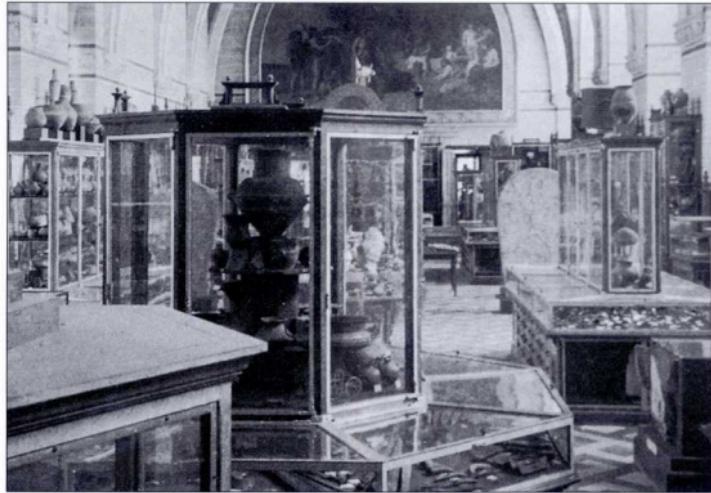
Ο τομέας της αρχαιολογίας απαντάται ιδιαίτερως διευρυμένος, όχι μόνο χρονολογικά ή γεωγραφικά, αλλά, περιλαμβανόντας καθετέ τεχνήτο, περιλαμβάνει επίσης όλες τις καταστάσεις, διαρκείς ή εφήμερες, ώψιμες ή ζωντανές; το ανθρώπινο σώμα, σπώς και το τοπίο, σύμφωνα με τον Désirée, διατρέχονται από μια αρχαιολογία. Η αρχαιολογία προσκολλάται σε μια συγκεκριμέ-

νη ρίτρα της επιστήμης του ανθρώπου: «Είναι η μελέτη του ανθρώπινου έργου που εξωτερικεύεται στην ύλη»⁸. Είναι, λοιπον, εξίσου θεματική η μελέτη ενός αγάλματος του Φειδία με αυτήν ενός κουπού σπήτα. Ο Désirée θέτει σε εφαρμογή αυτήν την αρχή δημοσιεύοντας το σύνολο των αντικείμενων του καθημερινού βίου στις οικίες της Δήλου και μια επιστημονική μελέτη για την αρχαϊκή γλυπτική.

Η ιδέα της συσχέτισης της αρχαιολογίας με τα προϊόντα της τεχνικής δεν είναι εξ ολοκλήρου νέα. Αυτό, όμως, που είναι νέο από την άλλη, είναι να θεωρείται η τεχνική μια από τις ανθρώπινες ιδιότητες: το εργαλείο είναι αυτό που διαχωρίζει τον ανθρώπο από το ζωό και «ακολουθώντας αυτόν τον δρόμο ο ανθρώπος προχωρεί περισσότερο, δημιουργεί εργαλεία για να κατασκεύασει εργαλεία: το τεχνητό γεννά το τεχνητό»⁹. Ο γάλλος προϊστορικός αρχαιολόγος Leroy-Gourhan θα θυμηθεί αυτό το μάθημα.

Εάν η αρχαιολογία βρίσκεται την επιστημονική της συνοχή και υπόσταση μελετώντας «αυτήν τη μεταμόρφωση της ύλης από τον ανθρώπο»¹⁰, οφείλει να αποδείξει εκείνους τους νόμους οι οποίοι δίνουν τον τεχνητό κόσμο και ρυθμίζουν την ανθρώπινη παραγωγή. Οι τρεις τόμοι του έργου του *L'archéologie, sa valeur, ses méthodes*, είναι αφιερωμένοι στην τεκμηρίωση αυτών των νόμων που επηρεάζουν τις μορφές αυτών που παράγει ο ανθρώπος. Ο Désirée αναπτύσσει μια μορφική ανάλυση της οποίας στοιχεία θα βρούμε στον E. Faure ή αργότερα στον A. Malraux. Με αυτήν τη οπτική επιχειρεί να συ-

6. Αίθουσα σύγκρισης του Μουσείου Saint-Germain-en-Laye, Γαλλία.

γκρίνει τις τέχνες διαφορετικών εποχών, ιδιαίτερα αυτές της αρχαϊκής Ελλάδας και της σύγχρονης αιφρημένης τέχνης, ή αυτές της κλασικής Ελλάδας και του νεοκλασικισμού της δεκαετίας του 1930 (εικ. 4 και 5).

Ο Δέοννα, λοιπόν, καινοτομεί στην αναγνώριση της αρχαιολογίας μέσω του αντικειμένου της και στην κριτική της πρακτικής της εποχής του. Η μεθόδος του είναι στην πραγματικότητα η συγκριτολογία των ιστορικών προϊόντων: συμμετέχει έτσι σε μια συγκριτική αρχαιολογία που αναπτύχθηκε στη Γαλλία στα τέλη του 19ου αιώνα, ιδιαίτερα στο Μουσείο του Saint-Germain-en-Laye, κοντά στο Παρίσιο, στο οποίο ο Henri Hubert είχε διαμορφώσει μια αίθουσα εθνογραφικής αρχαιολογίας (εικ. 6) όπου το υλικό δεν παρουσιάζονταν πλέον με χρονολογική σειρά, αλλά θεματικά, σύμφωνα με την τεχνική¹¹ που αναπτύχθηκε από τους ανθρώπους σε διάφορες εποχές και σ ποικιλούς τόπους. Αυτή η προσποτική, λίγο ξεχασμένη σήμερα, ήταν τότε πολύ στη μόδα. Τη συναντάμε να εφαρμόζεται για το ευρύ κοινό στις Διεθνείς Εκθέσεις, συγκεκριμένα σε αυτήν του 1889 στο Παρίσιο, όπου ο τομέας Ανθρωπολογίας και Ιστορίας της εργασίας παρουσιάζει αναπαραστάσεις των εργαστηρίων διαφορετικών εποχών, από την προϊστορική μέχρι τη σύγχρονη εποχή: Οι Perrot και Collignon συνέβαλαν στην αναπαράσταση του ελληνικού εργαστηρίου αγγειοπλαστικής (εικ. 7).

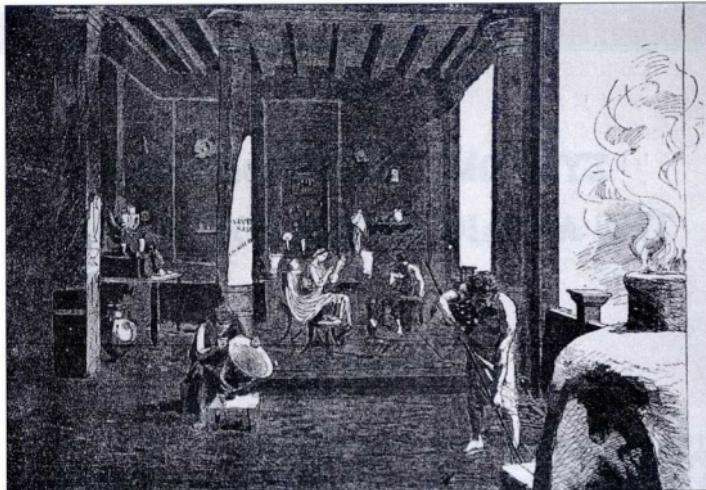
Αρχαιολόγος και κοινωνία

Η αρχική θέση του Δέοννα τον κάνει να εξετάζει από μια νέα οπτική γνώνια τις σχέσεις μεταξύ του αρχαιολόγου και της κοινωνίας στην οποία ζει. Έχοντας απόλυτη επιγνώση της δημότικότητας

της αρχαιολογίας στο ευρύ κοινό, κατανόησε και επιχείρησε να υπερασπιστεί την έλεγχο που ασκούσαν τα αρχαία ερείπια στους πρώτους τουρίστες στην Ελλάδα καθώς και στην εκμετάλλευση των καταλόιτων άνθρωπων την εφάρμοζαν οι ανασκαφείς καταστρέφοντας το τοπίο. Παρακολούθησε με προσοχή, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ελβετία, τα έργα αποκατάστασης και διαμόρφωσης των αρχαιολογικών χώρων, υπερασπίζοντας ταυτόχρονα το άνοιγμα των χώρων στο ευρύ κοινό και το σεβασμό της ακεραιότητάς των μνημείων. Καθηγητής και συντριπτής ταυτοχρόνων, ήξερε να φέρει κοντά στο κοινό τα αντικείμενα που γι' αυτόν δεν ήταν ούτε λείψανα ούτε έργα τέχνης, αλλά τεκμήρια της ικανότητας του ανθρώπου να μεταπομφύνει την υλή.

Ο Δέοννα υπήρξε επίσης μεγάλος φωτογράφος στην Ελλάδα, όπου οι φωτογραφίες των καθιστούν όχι μόνο αρχαιολογικό ρεπόρτερ αλλά και μάρτυρα της κατάστασης των αρχαιολογικών χώρων: με αυτήν τη δραστηριότητα, δεν υπήρξε μόνο ένας εθνολόγος ή ένας ανθρωπολόγος που καταγράφει σε φιλμ έδημα υπό εξέφαση, δεν ακολούθησε μόνο μέσω της φωτογραφίας την εθνοαρχαιολογία που εφήμερε ο 19ος αιώνας και την κληρονομιά την οποία δεχόμαστε και σήμερα, αλλά υπήρξε και ένας αρχαιολόγος της σύγχρονης εποχής που τον ενδιαφέρει μια ενδυμασία της Θάσου, ένα πανηγύρι, ένας φουρύνος αρτοποιού, το έργο ενός αγροτή ή ενός αγγειοπλάστη¹².

Το έργο του Waldemar Dénoma αποτελεί, λοιπόν, ένα πολύ καλό παράδειγμα ότι η ιστορία της αρχαιολογίας δεν μπορεί να είναι μονάχα ιστορία μιας ανασκαφής, ενός θεσμού, ενός ανθρώπου, ενός επαγγέλματος. Οφείλει επίσης να είναι η ιστορία μιας επιστήμης: πέρα από τις γραφικές

7. Διεθνής Έκθεση
Παρίσιο 1889. Εργαστήρι
ελληνικής κεραμικής
του Σου οιών π.χ.,
αναπαράστωση των
G. Perrot και M. Collignon.

και διασκεδαστικές αφηγήσεις των ανακαλύψεων, για την επανακαλύψεων, οφείλει να λαμβάνει υπόψη αυτό που μας διαχωρίζει ή μας φέρνει στη μέρα πιο κοντά στους προκατόχους μας τόσο όσον αφορά στην οπτική του αντικειμένου, της μεθόδου όσο και των στόχων που αναλαμβάνει ο κλάδος μας.¹³

Στους αρχαιολόγους που αναρωτιούνται σήμερα εάν πρέπει να συνεχίσουμε τις ανασκαφές¹⁴, ο Waldemar Dénonna έχει ήδη απαντήσει: πρέπει πρώτα να σκεφτούμε, «Το πρώτο καθήκον του επιστήμονα είναι η σκέψη όσον αφορά στην επιστήμη του και το καθορισμός των αρχών» εκεί έγκειται η βασική διαφορά μεταξύ μεταπέχοντος και επαγγελματία, ο πρώτος ενδιαφέρεται κυρίως για τα αποτελέσματα που θα προκύψουν, ο δεύτερος για τις διάδικτες μεσων των οποίων θα προκύψουν¹⁵. Το ζήτημα της συμφωνίσωσης της επιστήμης και του επαγγέλματος δεν μπορεί να τεθεί καλύτερα.

Μετάφραση: Ελένη Οικονόμου

Σημειώσεις

- Πρόκειται σαφώς για τον προσανατολισμό των σύγχρονων έργων, για παρόδειγμα E. Gran-Aymerich, *Naisance de l'archéologie moderne 1798-1945*, Παρίσιο 1998.
- Σχετικά με τη σταδιοδρομία του W. Dénonna, βλ. J. Chamay, «Waldemar, archéologue et homme de musée», στο *L'archéologie classique dans l'objectif*, Waldemar Dénonna 1880-1959, Genève 47 (2000), n.s., σ. 37-44.
- W. Dénonna, *L'archéologie, son domaine*, son but, Παρίσιο 1922, σ. 30.
- Στο ίδιο, σ. 29.
- W. Dénonna, *L'archéologie, sa valeur, ses méthodes*, τόμ. 1: *Les méthodes archéologiques*, Παρίσιο 1912, σ. 8-9.
- Dénonna, *L'archéologie, son domaine...*, σ. 35 και 38.
- Στο ίδιο, σ. 35.
- Στο ίδιο, σ. 52.
- Στο ίδιο, σ. 70-71.
- Στο ίδιο, σ. 263.
- J.-P. Mohen, «Introduction», στο *L'archéologie comparée*, cata-

logue sommaire des collections du musée de Saint-Germain-en-Laye, τόμ. 1, Παρίσιο 1982, σ. 10-23.

- Ch. Courtous και S. Rebetez, «Instantanés d'un monde disparu», στο *L'archéologie classique dans l'objectif*, Waldemar Dénonna 1880-1959, ο.τ., σ. 11-24.
- Ph. Bruneau, «L'histoire de l'archéologie: enjeux, objet, méthode», *Revue d'Archéologie Moderne et d'Archéologie Générale* 3 (1984-85), σ. 129-162
- R. και F. Etienne, *La Grèce antique, archéologie d'une découverte*, Παρίσιο 1990, σ. 162-163.
- Dénonna, *L'archéologie, son domaine...*, σ. 25-26.

W. Dénonna and the Science of Archaeology

A. Farnoux

The history of archaeology is in vogue today, and this rising interest is expressed in many ways: Biographies, monographs, narration, analyses etc, not to mention congresses, seminars and round tables focusing on this subject, that make it more and more successful. This new archaeological tendency affects classical archaeology as well. The return to the past is usually the opportunity for a critical examination of the works of our predecessors, as regards the choice of a reconstruction or the prejudices of a representation, which seem to the modern expert as being out-of-date.

However, the history of archaeology in itself does not elude criticism. On the one hand, it is fascinating to observe its development, when theoretical archaeology, so alive between the years 1960 and 1980, is shaky and cannot easily escape anymore from the limited circle of initiates. On the other hand, it shapes a concept of archaeology that can be questioned, since it concerns the history of a profession and its characteristics, such as the exploration and investigation of a site from the first travellers who visited the area to the first scholars who excavated it. In this way, all archaeologists who are not excavators or to whom excavations are not their primary concern are excluded. Thus, authentic archaeologists remain in the shadow, their only fault being that they defined an archaeology which is not our concern or whose work, although exceptionally interesting, seems today inappropriate for exploitation. Waldemar Dénonna is one of them.

Βιβλιογραφία

- BRUNEAU, Ph., «L'histoire de l'archéologie enjeux, objet, méthode», *RAMAGE* 3 (1984-5), σ. 129-162.
- CHAMAY, J., «Waldemar, archéologue et homme de musée», στο *L'archéologie classique dans l'objectif*, Waldemar Dénonna 1880-1959, Genève 47 (2000), n.s., σ. 11-24.
- COURTUS, Ch. και REBETEZ, S., «Instantanés d'un monde disparu», στο *L'archéologie classique dans l'objectif*, Waldemar Dénonna 1880-1959, Genève 47 (2000), σ. 11-24.
- DÉONNA, W., *Les toilettes modernes de la Crète minoenne*, 1911.
- , *L'archéologie, sa valeur, ses méthodes...* τόμ. 1: *Les méthodes archéologiques* τόμ. 2: *Les lois de l'art* τόμ. 3: *Les rythmes artistiques*, Παρίσιο 1912.
 - , *L'archéologie, son domaine, son but*, Παρίσιο 1922.
 - , *L'éternel présent, Guerre du Péloponèse et guerre mondiale*, 1923.
 - , *Décline ou la statue de la Grèce archaïque*, Παρίσιο 1930-1931.
 - , *De la planète Mars en Terre Sainte, Art et Subconscient*, Παρίσιο 1932.
 - , *Le mobilier délien*, EAD XVIII, Παρίσιο 1938.
 - , *Les arts à Genève, des origines à la fin du XVII s.*, Γεύναι 1942.
 - , *Du miracle grec au miracle chrétien. Classiques et primitivistes dans l'art*, Παρίσιο 1945-1948.
 - , *La vie privée des Déliens*, Παρίσιο 1948.